

POSUDEK ŠKOLITELE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

NÁZEV: *Počátky a vývoj jezuitské koleje v Jihlavě v 17. století*

90 stran textu, seznam pramenů a použité literatury, seznam zkratk, rozsáhlé textové přílohy (zejména prosopografické seznamy a tabulky, reprodukce a přepis pramene atd.)

AUTORKA: Kateřina VALIŠOVÁ

VEDOUcí PRÁCE: PhDr. Jan Zdichynec, PhD.

Odevzdáno na Ústavu českých dějin FF UK v lednu 2015.

Práce K. Vališové vznikala poměrně dlouho a složitě. Počáteční motivace byla jasná – zájem autorky, zpracovat regionální téma z oblasti, která jí je blízká, se protnul s tématem školitelova semináře. Na jednu stranu bylo třeba překonat obvyklá úskalí tohoto typu práce, pocit, že už všechno bylo řečeno, vystřídaný vzápětí zjištěním, že vyřčené je přinejmenším nepřesné, absenci pramenů tam, kde bychom je očekávali, odbočky, po nichž nás vedly prameny neočekávané, a konečně paleografické a jazykové obtíže. Na druhou stranu i toto, vlastně dílčí, mikrohistorické téma otevřelo řadu nových otázek, na něž nenacházíme v historické literatuře jednoznačné odpovědi. Jak se odvíjely vztahy, často konkurenční, mezi pobělohorskými řády, na půdě jednoho města? Jak je možné, že město, které bylo v předbělohorské době převážně nekatolické, se rychle rekatolizovalo? Jak byly zajišťovány duchovní nadace a způsob jejich vyplácení? Jaké byly vztahy řeholníků a vojska v době třicetileté války? Jak fungovalo gymnázium v obtížných válečných časech, odkud na ně přicházel dorost? Autorka nezodpověděla všechny tyto otázky: samotná skutečnost, že je dokázala otevřít již v této fázi bádání a zároveň naznačit, kde na ně bude možné hledat odpovědi, však svědčí o jejich možnostech a ukazuje, že studie přesahuje požadavky kladené na tento typ práce.

Po formální a jazykové stránce lze text jen pochválit: K. Vališová píše kultivovaně a čtivě. Najdeme tu jen nečetné stylistické nedostatky,¹ drobné nepřesnosti v anglickém abstraktu,² nejednotnosti³ či pravopisné chyby.⁴ Takřka bezvadný je poznámkový aparát,⁵ kvalitní jsou přepisy pramenů.

Co se struktury týče, K. Vališová práci rozčlenila logicky na obecnější kapitoly, jimiž si připravila půdu pro vlastní výklad, a na několik dílčích sond vycházejících z archivního studia. Už utváření několika různých kontextů pro svůj výzkum je jistě předností této práce a svědčí o interpretačních schopnostech autorky. Na některých místech se ale zdá, že by bylo možné obecnější pasáže, často založené jen na odborné literatuře, nikoli na primární analýze pramenů, zkrátit. V části mikrohistorické jsou zase patrná omezení pramenného materiálu. Mezi některými pasážemi – nejnápadnější je to mezi výkladem o založení a hmotné vybavení koleje a o švédské okupaci – totiž zejí určité mezery, obsahové i časové. Stačilo by zdůraznit, že švédský vpád zkomplikoval počátky řeholní obnovy a že vzhledem ke stavu pramenů je práce vlastně jen mikrosoudou.

Úvod spíše popisuje obsah práce, asi bych více naznačil otázky, které autorka pramenům kladla, a to, že byla nutně vedena dostupnými prameny. Najdeme tu i drobné logické lupy – píše se o Jihlavě ležící v Markrabství moravském, ale vzápětí o rekatolizačním procesu v Českém království – přece jen obě země měly svá specifika (úvod, s. 12), což si autorka jinak uvědomuje.

Přehled literatury je v podstatě vyčerpávající, očekával bych ale jakési zhodnocení prací, na něž autorka navazuje. Jistě jsou ve výpovědní hodnotě i metodickém zázemí značné rozdíly mezi starší regionální literaturou a např. prací R. Piskové – jak by je autorka při obhajobě zhodnotila? Kvalitní je i přehled pramenů. Ocenil bych však, kdyby se autorka více věnovala i dějinám jednotlivých fondů (zejména fondu *Jesuité Jihlava*) a tomu, proč se dané prameny mohly octnout právě v nich. Rakouskou národní knihovnu bych označil oficiálním německým názvem, ne jen tím přeloženým. Zajímavá je kronika jezuitské koleje v Jihlavě, typicky

¹ Opakování slůvka „zejména“ v abstraktu; jak – a tak (s. 14); pleonastická formulace „o tématu konfliktu“ (s. 16, pozn. 5); „vznikl mlýn koňskou silou“ (s. 25).

² Nepřesně je přeloženo slovo „rekatolizace“ jako „Catholic Reformation“, v případě Jihlavy bych raději užíval slůvka „town“ než „city“, je otázka, zda překládat „Czech“ nebo „Bohemian Kingdom“; drobné chyby nalezeneme v polských názvech měst v přílohách.

³ „Moravské markrabství“ jednou píše s malým (s. 18), jindy s velkým m (s. 12), „jihlavským“ na s. 71.

⁴ Chyby v interpunkci: s. 18, pozn. 15 – „Nedlouho po vyhlášení České konfese, došlo k obnovení“. Výjimečné jsou pravopisné chyby či hrubky („ze Želivy“, s. 21).

⁵ Až na drobnosti, jako např. chybějící editor u práce *První krize habsburské monarchie*, s. 16.

žánrově komplikovaný pramen historiografické povahy, který obsahuje i opisy listin a různé seznamy. Trochu nepřesné je označení „historiografické prameny“, kam autorka řadí Letscherovu kroniku – jistě mezi tuto skupinu zdrojů můžeme počítat i zmiňovanou kroniku jezuitskou (s. 15).⁶ Autorka mohla kroniky charakterizovat i paleograficky: mění se v nich písařské ruce, jakou rukou jsou vedeny matriky atd.? Zmíněna by měla být i Millerova *Historia provinciae Bohemiae*. Autorka by mohla dále naznačit, v jakých dalších fondech by bylo možné hledat (jistě ve fondu Stará manipulace a snad i ve fondu Jesuitica Národního archivu České republiky, v jezuitských *Litterae annuae*, v olomouckém arcibiskupském archivu). Ještě jedno doplnění bych navrhl: K. Vališová by měla zmínit, jakými zásadami se řídila při editování pramenů (ostatně velmi pečlivém), a také, jakým způsobem přepisuje vlastní jména. Snaží se je očividně zachovávat v co nejpůvodnější podobě, což by ale měla uvést a zdůvodnit. Mělo by být také uvedeno, kdo je autorem překladů z pramenů.

V českých a moravských městech jistě probíhaly náboženské konflikty (s. 17), ale bylo by dobré zmínit ještě práci Jaroslava Millera *Uzavřená společnost a její nepřítelé*, která se na náboženské poměry v předbělohorských městech dívá trochu jinak. Pasáž o náboženských poměrech je sice vystavěna logicky, ale zdá se mi zbytečně podrobná. Uvádí spíše známá fakta, která by bylo dobré důsledněji vztáhnout k Jihlavě: jsou třeba v Jihlavě doložení novokřtěnci nebo členové Jednoty bratrské? Už na tomto místě čtenáře napadá otázka, která se pak několikrát vrací: co je vlastním přínosem práce a co převzala autorka z literatury? Polemizoval bych s tvrzením, že „tridentský koncil přinesl do českých zemí změnu náboženského klimatu“ (s. 17) – jistě to byl diferencovanější proces. Podařená je pasáž o duchovní správě i náboženských poměrech předbělohorské Jihlavy, přesto by měla autorka pro lepší pochopení zdůraznit už na začátku, že želivší premonstráti měli v Jihlavě patronátní právo, a proto jim věnuje takovou pozornost (s. 19). Zajímavá je zmínka o přímých kontaktech Luthera s Jihlavou, kde autorka literaturu doplňuje svědectvím pramenů. Autorka naznačuje i srovnání se Znojmem, bylo by ale dobré odkázat na nějaké konkrétní práce.

Zajímavé a typické pro předbělohorské poměry je to, že patronátní právo ke kostelu, kde probíhaly nekatolické bohoslužby, drželi i nadále premonstráti. Možná by bylo cenné vyzvednout i konfliktní potenciál, který má postavení Jihlavy na pomezí Čech a Moravy, kde do poměrů zasahuje jednak Jan Lohelius, strahovský opat a pozdější pražský arcibiskup, ale zároveň olomoucký biskup. Smysluplná je i úvaha o stavu jihlavských řeholních domů v době předbělohorské, autorka zná novější i starší literaturu, literaturu psanou česky i německy.

Zkrácení navrhuji v pasáži o stavovském povstání, kde bych ponechal jen pasáže zaměřené na Jihlavu.⁷ K. Vališová tu sice opět ukazuje, že dokázala zvládnout široký okruh literatury, nicméně vzhledem k vlastnímu tématu práce je úsek poněkud disproportionální. Informace z literatury jsou doplněny údaji z pramenů, např. co se týče angažmá jihlavských měšťanů Jana Hynka z Velínova a Martina Leupolda. Když autorka cituje fond, měla by zmínit také, z jakého typu pramene zdroj pochází (list – deník – mandát atp.). Důležité je i prověření údajů Hoffmanna o stabilitě městské rady, informace o provázání patriciátu by opět bylo možné zobecnit. Autorka uvádí, že patronát na městskou radu nakonec nepřešel, kdo si jej tedy udržel – strahovští premonstráti? Sotva jej ale v té době aktivně uplatňovali. Lze soupis členů z Letscherovy kroniky (fol. 16–34) srovnat s nějakým jiným dochovaným pramenem? Odkud mohl být onen Václav Lužický? (s. 37).

V pasáži o pobělohorských konfiskacích autorka srovnává situaci v Brně, Jihlavě a Olomouci, což práci dodává další rozměr. Důležitý pro jihlavské poměry je samozřejmě i kontext rekatolizace, na Moravě poněkud odlišný od situace v Čechách, zejména „dvojrolí“ kardinála Dietrichštejna. Barvitý je popis průběhu rekatolizace v Jihlavě, sestavený zase na základě pramenů i literatury – a ve srovnání s dobře dokumentovaným případem rekatolizace v Kutné Hoře.

V pasáži o potrestání města autorka opět dovedně propojuje informace čerpané z literatury a z pramenů a zmiňuje různé typy trestů (pokuty, půjčky, zčásti naturální), opravuje tu dále některé údaje starší literatury. Možná poněkud zjednodušené je tvrzení o zániku „pověsti o bohatém soukenickém městě“ (s. 50).

Právě do obtížné doby dvacátých let 17. století spadá velmi brzké založení jihlavské jezuitské koleje, jež mj. ukazuje význam tohoto města pro rekatolizaci. Zajímavá je otázka, kam vlastně je možné položit rok či datum založení nějaké církevní instituce. Očividně to byl dlouhodobý a složitý proces, který autorka zdařile zasazuje i do městské topografie. Záhadou zůstává otázka dvou soupisů domů pro jihlavskou jezuitskou kolej,

⁶ Zmiňuje Leupoldovu kroniku ve svém přehledu Marie Tošnerová? (s. 31). Charakteristika Leupoldovy kroniky by měla být uvedena už v pojednání o pramenech. Je známo, kdy se ztratila část pro léta 1617–1619?

⁷ Je tu řada nadbytečných podrobností, jako např. informace o Bedřichovi z Tiefenbachu.

kteřé byly částečně vyměňovány, částečně poskytnuty z konfiskátů. Bohužel jejich výpověď nelze revidovat na základě městských knih. Vůči čtenáři vstřícné by bylo zachytit uvedené domy na plánu města. Zajímavá by byla samozřejmě otázka, **kdo** soupisy pořídil. Jsou paleograficky shodné? Problematiku plasticky doplňuje ještě soupis exulantů.

Obrovskou podporu, kterou církvi věnoval plukovník Michael Adolf z Althannu, by jistě bylo možné prověřit v další fázi výzkumu prameny z rodinného archivu. Bylo by důležité alespoň konstatovat, jestli jihlavská kolej přitahovala pozornost dobrodinců i v dalších desetiletích. Cenné jsou podrobnosti o statech poskytnutých koleji, včetně toho, že kapacita některých dvorů nebyla ve dvacátých letech 17. století zdaleka naplněna dobyt看em ap. Tabulka na s. 66 by měla mít konkrétnější záhlaví.

Poněkud neorganicky navazuje část o švédském obsazení města a o vztahu jezuitů k nepřátelským vojákům: autorka je tady však vedena možnostmi dochovaných pramenů a píše velmi poutavě. Autorka opět srovnává situaci v Jihlavě s vývojem v jiných městech Čech a Moravy a zná přitom i nejnovější literaturu. Chybná je formulace na s. 74 – „V kronice [...] nalézáme tytéž informace jako v sekundární literatuře“ – mělo by být formulováno opačně.

Pozoruhodný je rychlý růst studentů jezuitského gymnázia, který by si ale zasloužil důkladnější interpretaci. Postrádám tu také informace o samotné jezuitské komunitě. Přitom ji autorka prosopograficky zpracovala v tabulce č. 11, měla by ji však také alespoň stručně okomentovat. Z pramenů se dá sledovat obtížné utváření profesorského sboru v prvních letech po založení; jednotlivé jezuitky by bylo možno dohledat také v bio-bibliografické databázi řeholníků Historického ústavu Akademie věd České republiky. Zajímavé také je, že měšťané, ještě nedávno převážně nekatoličtí, se „svou“ jezuitskou kolejí rychle srostli a posílali tam studovat své syny. V Jihlavě fungovala ještě konkurenční škola premonstrátů, měli nějakou školu dominikáni? Dobře formulovaný je závěr, který shrnuje výsledky práce (byť z něj úplně jasně nevyplývá autorčin vlastní přínos) a nabízí i výhledy budoucího výzkumu.

V seznamu pramenů bohužel chybějí některé kroniky a také Millerova *Historia societatis Iesu*. Zbytečné je naopak vyčleňovat zvláště periodika – spíše by měly být konkrétní články ocitovány mezi literaturou. Cenný a svým rozsahem přesvědčivý – byť málo okomentovaný – je také prosopografický výzkum prezentovaný formou tabulek, kde lze jen ocenit autorčinu píli a pečlivost při přepisu často obtížně zapsaných jmen. Přílohy jsou uspořádány logicky a přehledně. Je zřejmé, že autorka si připravila cennou statistickou materii pro další interpretaci i výzkum, včetně počtu studentů jezuitského gymnázia, který sleduje v mnohem širší době, než o níž jde v této práci. U tabulek by jen bylo třeba uvést, že pocházejí vlastně převážně z pramenů jezuitské provenience, kronik – jejich výpověď je tedy třeba brát s jistou rezervou, i když těžko nalezneme prameny, které by mohly tento výzkum verifikovat. Také by bylo dobré okomentovat, jak jsou jména v tabulce seřazena – očividně podle let a potom křestních jmen, nikde to není ale jasně řečeno. Je dále zřejmé, že údaje se nedochovaly rovnoměrně pro všechna léta – i tuto skutečnost by měla autorka alespoň zmínit. Větší pozornost by se přinejmenším u některých osobností mohla věnovat sociálním poměrům (je nasnadě, že mezi studenty gymnázia byli šlechtici opravdu v menšině a převažovali měšťané a obyvatelé větších i menších městeček). Zajímavé by bylo do vztahu uvést údaje o seminaristech a studentech. *Kangswertensis* je nepochybně označení pro obyvatele hornolužické Königswarthy, Schrutanz na s. 149 je jistě z Gliwitz. Sestavený korpus by jistě bylo možno srovnat přinejmenším s výzkumem Kateřiny Bobkové Valentové věnovaným gymnáziu v Chomutově.⁸ V přepisu fundace bych četl spíše „compareris“ než „compariis“. Mělo by se uvést, kdo je autorem fotografií.

Závěrem chci zdůraznit, že Kateřina Vališová dokázala pro svou bakalářskou práci využít rozmanité typy pramenů (nadační listiny, účty, urbáře, matriky, kroniky) psaných německy, latinsky i česky. Pracovala s literaturou psanou česky i německy a samostatně zhodnotila její výsledky. Sestavila poutavý, do širšího kontextu zasazený obraz určitých stránek církevního života Jihlavy v první polovině 17. století, který doplňuje výpověď dosavadní literatury a otevírá četné směry dalšího bádání. Práci proto navrhuji k obhajobě, a to bez váhání se známku výborně.

V Berlíně, 4. února 2015

PHDR. JAN ZDICHYNEC, PHD.

⁸ Kateřina BOBKOVÁ VALENTOVÁ, *Lužičané a Sasové na studiích v Chomutově*, in: Ve znamení zemí Koruny české, edd. J. Konvičná – L. Březina – J. Zdichynec.